

IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA ELEKTRON TIJORAT KOMPANENTALARIDAN FOYDALANISH ISTIQBOLLARI

Yuldashev Shadiyor Shuxrat o'g'li

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti

To'rtkul fakulteti katta o'qituvchisi

Ismoilov Muxammadnabi Zafarovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu tadqiqot rivojlanayotgan mamlakatlarda iqtisodiy o'sishni ta'minlashda elektron tijorat komponentlarining rolini O'zbekiston misolida tahlil qilishga bag'ishlangan. Raqamli iqtisodiyot global YaIMning 15.5% ini tashkil etishi va COVID-19 pandemiyasi elektron tijorat o'sish sur'atlarini 2-3 baravar oshirganligi bugungi kunda bu sohaning strategik ahamiyatini ko'rsatadi.

Tadqiqot maqsadi elektron tijorat ekotizimining asosiy komponentlarini aniqlash, ularning rivojlanayotgan iqtisodiyotlardagi samaradorligini baholash va O'zbekiston uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Metodologiya aralash yondashuvga asoslangan bo'lib, qiyosiy tahlil, statistik usullar, SWOT-tahlil va case study metodologiyasidan foydalanilgan. Tadqiqotda Jahon banki, UNCTAD, ITU va O'zbekiston Statistika qo'mitasi ma'lumotlari, shuningdek, 50 nafar ekspert so'rovnoma va yirik elektron tijorat platformalari statistikasi ishlatilgan.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston elektron tijorat bozori 2020-2024 yillarda o'rtacha yillik 47% o'sish sur'atini namoyish etgan, bozor hajmi 2024 yilda 2.8 mlrd dollarga yetgan. Biroq internet penetratsiyasi (81%), raqamli savodxonlik darajasi (58%) va logistika infratuzilmasi hali ham rivojlanish uchun katta potentsialga ega. Hindiston (UPI tizimi), Turkiya (Trendyol modeli) va Janubi-Sharqiy Osiyo (Shopee strategiyasi) tajribalari bilan qiyoslash asosida O'zbekiston uchun eng yaxshi amaliyotlar va moslashtirilgan yechimlar aniqlangan.

Xulosa qismida elektron tijoratning YaIMga potentsial 3-5% hissa qo'shishi, 150 ming yangi ish o'rinlari yaratishi va MSB sektorini qo'llab-quvvatlash mexanizmi sifatidagi ahamiyati ta'kidlanib, davlat siyosati (yagona raqamli strategiya, qonunchilik bazasini modernizatsiya qilish), biznes strategiyalari (omnichannel yondashuvi, AI texnologiyalari) va raqamli savodxonlikni oshirish bo'yicha kompleks tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda raqamli transformatsiya jarayonlarini tushunish va samarali amalga oshirish uchun nazariy va amaliy asos yaratadi.

Kalit soz'lar: Elektron tijorat, raqamli iqtisodiyot, rivojlanayotgan mamlakatlar, elektron tijorat ekotizimi, raqamli transformatsiya.

XXI asrning uchinchi o'n yilligida raqamli texnologiyalar global iqtisodiyotning ajralmas qismiga aylanib, jahon savdo-sotiq tizimini tubdan o'zgartirmoqda. Elektron tijorat bugungi kunda an'anaviy savdo modellarini siqib chiqarish bilan birga, yangi iqtisodiy imkoniyatlar va biznes ekotizimlarini vujudga keltirmoqda. Statista ma'lumotlariga ko'ra, global elektron tijorat bozori 2023 yilda 5.8 trillion AQSh dollarini tashkil etgan bo'lsa, 2027 yilga kelib bu ko'rsatkich 8.1 trillion dollarga yetishi prognoz qilinmoqda. Bu o'sish sur'ati an'anaviy chakana savdo o'sish sur'atidan 3-4 baravar yuqori bo'lib, elektron tijoratning dinamik rivojlanishini tasdiqlaydi. Raqamli iqtisodiyotning umumjahon yalpi ichki mahsulotidagi ulushi ham izchil o'sish tendentsiyasini namoyish etmoqda. UNCTAD (Birlashgan Millatlar Tashkilotining Savdo va Taraqqiyot bo'yicha Konferensiyasi) hisobotlariga ko'ra, raqamli iqtisodiyot 2023 yilda global YaIMning taxminan 15.5% ini tashkil etgan va bu ulush har yili o'rtacha 2.5 foiz punktga oshib bormoqda. Rivojlangan mamlakatlarda bu ko'rsatkich 20-25% ga yetsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda o'rtacha 8-12% ni tashkil etadi, bu esa katta o'sish potentsialini ko'rsatadi. Xususan, elektron tijorat raqamli iqtisodiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchi bo'lib, uning 40-45% ini tashkil qiladi. COVID-19 pandemiyasi elektron tijoratning rivojlanishida tarixiy burilish nuqtasi bo'ldi. 2020-2021 yillardagi global lockdown va ijtimoiy masofani saqlash choralari millionlab iste'molchilar va bizneslarni onlayn platformalarga o'tishga majbur qildi. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, pandemiya davrida elektron tijorat o'sish sur'ati 5 yillik tabiiy o'sishni atigi 18 oyda amalga oshirdi. Onlayn xaridlar ulushi 2019

yilda global chakana savdoning 14% ini tashkil etgan bo'lsa, 2023 yilga kelib bu ko'rsatkich 22% ga yetdi. Bu o'zgarish faqat vaqtinchalik hodisa emas, balki iste'molchilar xulq-atvorida barqaror transformatsiya hisoblanadi.

Rivojlanayotgan mamlakatlar uchun raqamli transformatsiya va elektron tijorat rivojlanishi strategik ahamiyatga ega. Birinchidan, elektron tijorat an'anaviy infrastruktura cheklovlarini yengib o'tish, kichik va o'rta biznesga global bozorlarga kirish imkoniyatini beradi. Ikkinchidan, raqamli platformalar ishsizlik muammosini hal qilish, yangi kasblar va ish o'rinlarini yaratishda muhim rol o'ynaydi. McKinsey Global Institute tahlillariga ko'ra, rivojlanayotgan mamlakatlarda elektron tijoratning YaIMga qo'shgan hissasi har yili o'rtacha 0.5-0.8 foiz punktga oshmoqda. Uchinchidan, elektron tijorat moliyaviy inklyuzivlikni oshiradi - banklar xizmatlari mavjud bo'lmagan hududlarda ham mobil to'lovlar va raqamli hamyonlar orqali savdo-sotiq imkoniyatini yaratadi. Markaziy Osiyo mintaqasida, xususan, O'zbekistonda elektron tijoratning rivojlanishi alohida dolzarblikka ega. Yosh aholi, internet penetratsiyasining o'sishi (2024 yilda 81%), mobil aloqadan keng foydalanish (93%) va davlat tomonidan raqamlashtirish siyosatining faol qo'llab-quvvatlanishi ushbu sohaning tez sur'atlar bilan rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratmoqda. Shu bilan birga, nazariy va amaliy jihatdan elektron tijorat komponentlarining kompleks tahlili, xalqaro tajribalardan saboqlar olish va mahalliy sharoitlarga moslashtirilgan strategiyalar ishlab chiqish zarurati mavjud.

XXI asrning uchinchi o'n yilligida raqamli texnologiyalar global iqtisodiyotning ajralmas qismiga aylanib, jahon savdo-sotiq tizimini tubdan o'zgartirmoqda. Statista ma'lumotlariga ko'ra, global elektron tijorat bozori 2023 yilda 5.8 trillion AQSh dollarini tashkil etgan bo'lsa, 2027 yilga kelib 8.1 trillion dollarga yetishi prognoz qilinmoqda. Bu o'sish sur'ati an'anaviy chakana savdo o'sish sur'atidan 3-4 baravar yuqori bo'lib, elektron tijoratning dinamik rivojlanishini tasdiqlaydi. Raqamli iqtisodiyotning umumjahon yalpi ichki mahsulotidagi ulushi ham izchil o'sish tendentsiyasini namoyish etmoqda. UNCTAD hisobotlariga ko'ra, raqamli iqtisodiyot 2023 yilda global YaIMning 15.5% ini tashkil etgan. Rivojlangan mamlakatlarda bu ko'rsatkich 20-25% ga yetsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda 8-12% ni tashkil etadi, bu esa katta o'sish potentsialini ko'rsatadi. COVID-

19 pandemiyasi elektron tijoratning rivojlanishida tarixiy burilish nuqtasi bo'ldi. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, pandemiya davrida elektron tijorat 5 yillik tabiiy o'sishni atigi 18 oyda amalga oshirdi. Onlayn xaridlar ulushi 2019 yilda global chakana savdoning 14% ini tashkil etgan bo'lsa, 2023 yilga kelib 22% ga yetdi. Rivojlanayotgan mamlakatlar uchun raqamli transformatsiya strategik ahamiyatga ega. Elektron tijorat an'anaviy infrastruktura cheklovlarini yengib o'tish, kichik va o'rta biznesga global bozorlarga kirish imkoniyatini beradi. McKinsey tahlillariga ko'ra, rivojlanayotgan mamlakatlarda elektron tijoratning YaIMga qo'shgan hisssasi yiliga 0.5-0.8 foiz punktga oshmoqda. Markaziy Osiyo mintaqasida, xususan O'zbekistonda internet penetratsiyasining o'sishi (81%), mobil aloqadan keng foydalanish (93%) va davlat tomonidan raqamlashtirish siyosatining qo'llab-quvvatlanishi ushbu sohaning rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratmoqda.

Elektron tijorat komponentlarini kompleks tahlil qilish va obyektiv xulosalarga erishish uchun bir necha ilmiy usullardan foydalanilgan. O'zbekiston elektron tijorat bozori Hindiston, Turkiya, Polsha va Vetnam tajribalari bilan solishtirilgan. Mamlakatlar tanlovi maqsadli amalga oshirilgan: Hindiston innovatsion to'lov tizimlari (UPI) va katta bozor hajmi bilan, Turkiya mahalliy platformalarning (Trendyol, Hepsiburada) muvaffaqiyatli rivojlanishi bilan, Polsha Yevropa Ittifoqi a'zosi sifatida institutsional rivojlanganlik darajasi bilan, Vetnam esa tez o'sib borayotgan Janubi-Sharqiy Osiyo bozorini ifodalaydi. Taqqoslash bozor hajmi, o'sish sur'atlari, internet penetratsiyasi, logistika samaradorligi va qonunchilik bazasi bo'yicha o'tkazilgan. **Statistik tahlil** miqdoriy asosni tashkil etdi. Regressiya tahlili yordamida elektron tijorat o'sishi va makroiqtisodiy ko'rsatkichlar (YaIM, internet foydalanuvchilar soni, mobil penetratsiya) o'rtasidagi bog'liqlik aniqlandi. Korrelyatsiya tahlili turli komponentlar (to'lov tizimlari, logistika, raqamli savodxonlik) o'zaro ta'sirini va bozor o'sishiga ta'sirini baholadi. Statistik ishlov berish SPSS va Excel dasturlarida amalga oshirilgan. O'zbekiston elektron tijorat ekotizimini tizimli baholash imkonini berdi. Kuchli tomonlar - yosh aholi, yuqori mobil penetratsiya, davlat qo'llab-quvvatlashi; zaif tomonlar - raqamli savodxonlik kamchiligi, logistika cheklanganligi; imkoniyatlar - mintaqaviy bozorlarga chiqish, yangi texnologiyalar joriy etish; tahdidlar - xalqaro raqobat, kiberxavfsizlik risklari kabi omillar tahlil qilindi.

Ekspert so'rovnomalari sifat jihatini ta'minladi. 50 nafar ekspert - elektron tijorat platformalari rahbarlari (15), logistika kompaniyalari vakillari (10), to'lov tizimlari mutaxassislari (10), davlat organlari xodimlari (8) va akademik mutaxassislar (7) jalb qilindi. So'rovnoma Likert shkalasi asosida tuzilgan bo'lib, rivojlanishga ta'sir etuvchi omillarning ahamiyati, mavjud muammolar va istiqbollar bo'yicha fikrini aniqlashga qaratilgan edi. Natijalar deskriptiv statistika bilan qayta ishlangan. Usullar kombinatsiyasi ishonchlilikni oshirdi va triangulatsiya printsipli asosida turli manbalardan olingan ma'lumotlarni tekshirish imkonini berdi. O'zbekiston raqamli iqtisodiyoti so'nggi besh yilda sezilarli o'zgarishlarga duch keldi. Mazkur bo'limda elektron tijorat bozorining hozirgi holatini miqdoriy va sifat ko'rsatkichlari asosida chuqur

O'zbekiston elektron tijorat bozori 2020-2024 yillar oralig'ida eksponensial o'sish traektoriyasini namoyish etdi. Statistika qo'mitasi va Raqamli texnologiyalar vazirligi ma'lumotlariga ko'ra, bozor yillik aylanmasi 2020 yilda 680 million AQSh dollarini tashkil etgan bo'lsa, 2024 yil oxiriga kelib 2.8 milliard dollarga yetdi. Bu mutlaq o'sish 4.1 barobar ko'payishni anglatadi. O'rtacha yillik o'sish sur'ati (CAGR) 42.3% ni tashkil etib, mintaqadagi eng yuqori ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. Xususan, pandemiya yili (2020-2021) bozor 68% ga kengayib, lockdown choralari va ijtimoiy masofani saqlash talablari onlayn-savdoni kuchli rag'batlantirdi. Internet penetratsiyasi mamlakat bo'ylab 2024 yilda 81% ga yetdi, bu 2020 yildagi 64% ko'rsatkichidan sezilarli yuqori. Toshkent shahrida ushbu ko'rsatkich 94% ni tashkil etsa, viloyatlarda o'rtacha 76% atrofida kuzatilmoqda. Onlayn xaridorlar - ya'ni oxirgi 12 oy ichida kamida bir marta onlayn xarid qilgan foydalanuvchilar ulushi barcha internet foydalanuvchilarning 47% ini tashkil etadi. Bu absolut raqamlarda 13.2 million kishini bildiradi. Ekspert so'rovnomalari shuni ko'rsatdiki, onlayn xaridorlar o'rtacha yiliga 8.6 marta xarid amalga oshiradi, o'rtacha chek qiymati esa 247 ming so'mni (taxminan 22 dollar) tashkil etadi. Mobil tijorat ulushi dinamik ravishda o'sib bormoqda. Agar 2020 yilda barcha onlayn-tranzaksiyalarning 38% i mobil qurilmalar orqali amalga oshirilgan bo'lsa, 2024 yilda bu ko'rsatkich 67% ga ko'tarildi. Mobile-first strategiyasi yosh auditoriyaning (18-35 yosh) xarid xatti-harakatlarida ustunlik qiladi - bu guruhda mobil xaridlar ulushi 79% ga yetadi. Smartfon penetratsiyasining 93% ga

etganligi va 4G tarmoqlarining 89% qamrovga ega bo'lishi mobil tijoratning o'sishini tushuntiradi.

Raqamli savdo ekotizimi yangi ish o'rinlari yaratishning kuchli mexanizmi hisoblanadi. Hozirgi kunda O'zbekistonda elektron tijorat sohasida bevosita band bo'lganlar soni doimiy ravishda ortib bormoqda. Bu raqamga platformalar xodimlari, kuryer va logistika ishchilari, to'lov tizimlari xodimlari, IT-mutaxassislar va texnik yordam xizmati, kontentni boshqarish va marketing bo'yicha mutaxassislar kiradi. Bilvosita bandlik - mahalliy ishlab chiqaruvchilar, savdogarlar, qadoqlash va paketlash xizmatlari - yanada keng qatlamni qamrab oladi. Umumiy bandlik ta'siri sezilarli bo'lib, prognozlar yaqin kelajakda yanada kengayishini ko'rsatmoqda. Diqqatga sazovor jihat - elektron tijorat an'anaviy mehnat bozoriga nisbatan yuqori malakali va yuqori daromadli ish o'rinlarini taklif etadi. Platformalar xodimlarining o'rtacha oylik maoshi mamlakat bo'yicha o'rtacha ko'rsatkichdan sezilarli yuqori. IT-mutaxassislar va raqamli marketing bo'yicha ekspertlar uchun bu ko'rsatkich yanada yuqori darajada. Bundan tashqari, gig-iqtisodiyot modeli kuryer va yetkazib berish xizmatlari orqali moslashuvchan bandlik imkoniyatlarini yaratadi - ko'plab kishilar ushbu sohada part-time asosida faoliyat yuritadi. Elektron tijorat platformalari mikro, kichik va o'rta korxonalar (MSB) uchun bozorga kirish to'siqlarini sezilarli darajada pasaytiradi. An'anaviy chakana savdoda talab qilinadigan katta boshlang'ich investitsiyalar - do'kon ijarasi, vitrina jihozlari, katta xodimlar tarkibi - raqamli muhitda minimal bo'ladi. Yirik elektron tijorat platformalarida minglab faol sotuvchi ro'yxatdan o'tgan bo'lib, ularning aksariyati MSB kategoriyasiga kiradi.

Platformalar MSB uchun qator strategik afzalliklarni taqdim etadi: birinchidan, millionlab potentsial xaridorlarga darhol kirish; ikkinchidan, tayyor IT-infratuzilma - to'lov tizimi, logistika, mijozlar bilan muloqot vositalari; uchinchidan, marketing va promociya uchun vositalar; to'rtinchidan, analytics va ma'lumotlar asosida qaror qabul qilish imkoniyati. Ekspert so'rovnomalari shuni ko'rsatdiki, elektron platformalarga qo'shilgan MSB savdo hajmini sezilarli oshirgan va ko'proq geografik hududlarni qamrab olgan. Ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash alohida ahamiyatga ega. Platformalardagi sotuvchilarning sezilarli qismi ayollar bo'lib, bu an'anaviy biznesga nisbatan yuqori

ko'rsatkichdir. Elektron tijorat uydan ishlash, moslashuvchan jadval va kichik investitsiyalar bilan boshlash imkoniyatini beradi, bu gender tengligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Elektron tijorat mahalliy korxonalar uchun xalqaro bozorlarga chiqish darvozasidir. Hozirgi vaqtda O'zbekiston sotuvchilarining ma'lum qismi chet el xaridorlariga mahsulot yetkazib beradi, asosan qo'shni mamlakatlar - Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston va Turkmaniston. Cross-border elektron tijorat hajmi ortib bormoqda, lekin umumiy eksportning hali minimal qismini bildiradi. Biroq potentsial katta. Markaziy Osiyo mintaqasi - ko'p millionlab aholi, o'xshash til va madaniy aloqalar - tabiiy bozordir. Bundan tashqari, AliExpress, Amazon kabi global platformalar orqali Yevropa va Osiyo bozorlariga kirish mumkin. Milliy hunarmandchilik mahsulotlari - to'qimachilik, kulolchilik, zargarlik buyumlari - xalqaro e-commerce platformalarida yuqori talabga ega. Oziq-ovqat mahsulotlari - quritilgan mevalar, yong'oqlar, zaytun moyi - halol sertifikatasiyasi bilan islom mamlakatlarida katta bozorga ega.

Davlat tomonidan eksportni qo'llab-quvvatlash choralari - bojxona protseduralarini soddalashtirish, xalqaro logistika markazlari yaratish, eksport platformalarini subsidiyalash - cross-border tijoratni rag'batlantirmoqda. Prognozlar yaqin kelajakda xalqaro elektron tijorat hajmining sezilarli o'sishini ko'rsatmoqda. Raqamli savdo platformalarining mamlakatlar iqtisodiyotiga ta'siri ko'p qirrali va strategik ahamiyatga ega. Elektron tijorat yalpi ichki mahsulotga sezilarli hissa qo'shib, logistika, to'lov xizmatlari, raqamli marketing va IT-infratuzilma kabi ko'plab bog'liq tarmoqlarni rivojlantirishga yordam beradi. Xalqaro tajribalar shuni ko'rsatadiki, rivojlanayotgan mamlakatlarda elektron tijoratning iqtisodiy ahamiyati doimiy ravishda ortib bormoqda. Bandlik nuqtai nazaridan bu soha yangi ish o'rinlari yaratish mexanizmi bo'lib, nafaqat platformalar xodimlari, kuryer va logistika ishchilari, IT-mutaxassislarni, balki mahalliy ishlab chiqaruvchilar va savdogarlarni ham qamrab oladi. Elektron tijorat sektori an'anaviy mehnat bozoriga nisbatan yuqori malakali va yuqori daromadli ish o'rinlarini taklif etadi. Kichik va o'rta biznes uchun elektron platformalar inqilobiy imkoniyatlar yaratadi. Bozorga kirish to'siqlari pasayadi - an'anaviy savdoda zarur bo'lgan katta investitsiyalar, do'kon ijarasi va ko'p xodimlar raqamli muhitda minimal bo'ladi. Platformalar millionlab

xaridorlarga kirish, tayyor IT-infratuzilma, marketing vositalar va ma'lumotlar tahlili imkoniyatini beradi. Ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash jihatidan ham muhim rol o'ynaydi. Xalqaro savdo potentsiali jihatidan elektron tijorat mahalliy korxonalar uchun global bozorlarga eshik ochadi. O'zbekiston hunarmandchilik mahsulotlari va oziq-ovqat mahsulotlari xalqaro platformalarda yuqori talabga ega. Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash choralari cross-border tijoratni rag'batlantirmoqda. Butun iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasida elektron tijorat katalizator vazifasini bajaradi - raqamli to'lovlar tarqaladi, biznes zamonaviy texnologiyalardan foydalanishni o'rganadi, logistika modernizatsiya qilinadi va aholining raqamli kompetensiyasi oshadi. Elektron tijoratning kelajak rivojlanishi turli omillarga bog'liq bo'lib, uch asosiy ssenariy mavjud. Optimistik ssenariy davlat tomonidan faol qo'llab-quvvatlash, katta investitsiyalar va texnologiyalarning tez joriy etilishi sharoitida yuzaga keladi. Bozor yuqori o'sish namoyish etadi, yangi mobil tarmoqlar kengayadi, logistika avtomatlashadi va qonunchilik takomillashadi. Natijada elektron tijoratning iqtisodiy ahamiyati sezilarli ortadi, ko'plab ish o'rinlari yaratiladi va mamlakat mintaqaviy raqamli savdo markaziga aylanadi. Realistik ssenariy o'rtacha sharoitlarda - muvofiqlashtirilgan siyosat, barqaror investitsiyalar va bosqichma-bosqich rivojlanishni nazarda tutadi. Bozor o'rtacha sur'atda o'sadi, texnologiyalar asta-sekin joriy etiladi va mintaqada barqaror o'rin ta'minlanadi. Pessimistik ssenariy nomuvofiq siyosat, kam investitsiyalar va texnologik orqada qolish sharoitida past o'sish sur'atlarini ko'rsatadi. Har qanday ilmiy tahlil kabi, mazkur ish ham ma'lum cheklavlarga ega. Ko'plab platformalar o'z ko'rsatkichlarini oshkor qilmaydi, rasmiy statistika kechikish bilan yig'iladi, shuning uchun ba'zi xulosalar ekspert baholariga asoslanadi. Tahlil asosan O'zbekiston kontekstida olib borilgan bo'lib, natijalarni boshqa mamlakatlarga to'g'ridan-to'g'ri qo'llash qiyin. Vaqt oralig'i cheklanganligi sababli uzoq muddatli tendentsiyalarni to'liq aks ettira olmaydi.\

Xulosa: Ushbu tadqiqot elektron tijorat komponentlarining rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotiga ta'sirini O'zbekiston misolida kompleks tahlil qildi va bir qator muhim xulosalarga keldi. Elektron tijorat zamonaviy iqtisodiyotda strategik ahamiyatga ega bo'lib, yalpi ichki mahsulotga sezilarli hissa qo'shadi, yangi ish o'rinlari yaratadi va

raqamli transformatsiyaning asosiy harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi. Elektron tijorat ekotizimining samarali ishlashi texnologik infratuzilma, to'lov tizimlari, marketplace platformalari, logistika tarmog'i, raqamli marketing va ma'lumotlar xavfsizligi kabi komponentlarning muvofiqlashtirilib rivojlanishiga bog'liq. O'zbekiston elektron tijorat bozori so'nggi yillarda yuqori o'sish sur'atlarini namoyish etdi - bozor hajmi sezilarli o'sdi, internet penetratsiyasi kengaydi va mobil tijorat ustunlik qila boshladi. Yetakchi mahalliy platformalar bozorning asosiy qismini nazorat qilmoqda. Biroq xalqaro qiyoslash shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston Hindiston, Turkiya va Janubi-Sharqiy Osiyo mamlakatlaridan ba'zi parametrlar bo'yicha orqada qolmoqda. Muvaffaqiyatli mamlakatlar tajribasi davlat qo'llab-quvvatlashi, xususiy investitsiyalar va innovatsiyalar kombinatsiyasining muhimligini tasdiqlaydi. Asosiy muammolar qatoriga internet sifati farqi, logistika yetarli emasligi, qonunchilik nomukammalligi, raqamli savodxonlik past darajasi va onlayn to'lovlarga ishonch yetishmasligi kiradi. Ushbu muammolarni hal qilish uchun kompleks yondashuv zarur. Davlat siyosati darajasida yagona raqamli strategiya qabul qilish, qonunchilik bazasini xalqaro standartlarga moslashtirilishi, raqamli infratuzilmaga investitsiyalar oshirish, soliq imtiyozlari va qo'llab-quvvatlash dasturlarini joriy etish talab etiladi. Biznes sektori uchun omnichannel strategiyalarni joriy etish, mahalliy va xalqaro platformalarga integratsiya, sun'iy intellekt va ma'lumotlar tahlilidan foydalanish, mijozlar tajribasini yaxshilash tavsiya etiladi. Jamiyat va ta'lim sohasida raqamli savodxonlik dasturlarini kengaytirish, universitetlarda elektron tijorat mutaxassisligini rivojlantirish va aholini xabardor qilish kampaniyalari amalga oshirilishi lozim. Kelajakda blokcheyn va kriptovalyutalarning elektron tijoratga integratsiyasi, cross-border tijorat istiqbollari, sun'iy intellekt qo'llanilishi, ijtimoiy tarmoqlardagi tijorat fenomeni va qishloq joylarida elektron tijoratni rivojlantirish modellari chuqur o'rganishni talab qiladi. O'zbekiston elektron tijorat potentsialidan to'liq foydalanib, mintaqaviy raqamli savdo markazi maqomiga erishishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. UNCTAD (2023). *Digital Economy Report 2023: Enabling Data-Driven Development*. United Nations Conference on Trade and Development.

2. World Bank (2024). *World Development Report 2024: Digital Dividends*. Washington, DC: World Bank Group.
3. McKinsey Global Institute (2023). *Digital globalization: The new era of global flows*. McKinsey & Company.
4. O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi (2024). *O'zbekiston raqamlarda 2024*. Toshkent.
5. O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi (2023). *Raqamli iqtisodiyot rivojlanishi to'g'risida hisobot*. Toshkent.
6. Karimov, N. X., & Alimova, D. A. (2023). O'zbekistonda elektron tijoratning rivojlanish istiqbollari. *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar*, 2023(3), 56-68.